

ЖАРГОННО-СЛЕНГОВІ СТРАТИ В МІСЬКОМУ СПІЛКУВАННІ

Світлана Мартос

У статті подано термінологічне визначення понять, які характеризують сучасні жаргонні стилі урбаністичних форм спілкування.

Ключові слова: *соціолект, арго, жаргон, загальний жаргон, жаргонізована розмовна мова, інтержаргон, сленг, міський сленг.*

Ключевые слова: *социолект, арго, жаргон, общий жаргон, жаргонна разговорная речь, интержаргон, сленг, городской сленг.*

Key words: *social intellect, argo, jargon, general jargon, jargon communication, interjargon, slang, town slang.*

Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика»: Збірник наукових праць. Випуск 19. – Херсон: Вид-во ХДУ. – 2013р. – С. 159 – 163

Жаргонно-сленгові страти української усно-розмовної мови залишалися тривалий час поза увагою вітчизняних учених. У 90-і роки ХХ ст. стався «бум» у вивченні жаргонного субстандарту, знижених стилів мови, що пояснене вибухом цивільних і мовних свобод. Зникло табу не тільки на вживання жаргонно-сленгового лексикону в ЗМІ, художній літературі, а й на вивчення різнотипних жаргонних субсистем.

У сучасній лінгвістичній літературі існує кілька термінів на позначення зниженої розмовної мови в аспекті її соціальної й регіонально-територіальної диференціації: арго, арготизм; арготизована просторозмовна мова; міське арго; жаргон, жаргонізм; загальний жаргон; інтержаргон; гіпержаргон; міжжаргонна лексика; соціально-діалектне койне; жаргонізована лексика; жаргонізована розмовна мова; сленг, сленгізм; знижена розмовна лексика тощо. Ці терміни часто вживають як синонімічні, вони перехрещуються, «перетікають» один у інший, розкривають одне й те ж із різних боків, включають один одного, іноді метонімічно й метафорично перенесені один на інший. Тому актуальним і необхідним є термінологічне визначення тих понять, які характеризують сучасні

жаргонні стилі урбаністичних форм спілкування, що й становить мету нашого дослідження.

У лінгвістиці термін соціолект виник у другій половині ХХ ст. *Соціолектом* називають сукупність мовних особливостей, притаманних якій-небудь соціальній групі — професійній, становій, віковій і т.п. — у межах тієї чи іншої підсистеми національної мови. Прикладами соціолектів є армійський жаргон, шкільний і студентський сленг, кримінальний жаргон, сленг хіпі, професійна «мова» тих, хто працює на комп'ютерах, різноманітні арго торговців (напр., «човників», торговців наркотиками) тощо.

Термін *соціолект* зручний для називання мовних утворень (слів, словосполучень, синтаксичних конструкцій), які мають інтегральну ознаку: ці утворення обслуговують комунікативні потреби соціально обмежених груп людей. Сукупність соціолектизмів є своєрідною «лінгвальною субкультурою», форму і зміст якої обумовлює склад соціальної групи, взаємини всередині групи та ставлення до цінностей домінуючої культури. Термін соціолект адекватний термінологічному ряду *арго*, *жаргон* і *сленг* з його поняттєвою диференціацією. В.Балабін пропонує розрізняти «термінологічне» та «нетермінологічне» визначення понять *арго* — *жаргон* — *сленг*, «широке» й «вузьке» їх розуміння. За нетермінологічним визначенням усі ці поняття — синоніми. У широкому розумінні *арго* — *жаргон* — *сленг* є переважно розмовною мовою (мовленням) представників відповідних соціальних груп та прошарків суспільства. У вузькому значенні — це лексико-фразеологічні одиниці, що обслуговують ці типи мовлення [1, с. 49].

Традиційно *арго* вважають закритою мовною субстанцією, з найменшою експресивністю й незначною кількістю семантичних понять, коло носіїв цього соціолекту обмежене. «Арго — це мова антисуспільних елементів (шахраїв, злодіїв, злочинців), що складається з лексико-фразеологічних одиниць — арготизмів, створюється не стільки для викладення, скільки для приховування фактів і організується за принципом антимови, щоб бути незрозумілим для

необізнаних. Як тільки арготизм стає відомим за межами арготуючої групи, він підлягає заміні в осіб, що належать до цієї групи» [1, с. 50].

Досліджуючи субмову мешканців російської столиці, В.Єлістратов послуговується терміном *московське* (міське – С.М.) *арго*. Запропонована вченим концепція арго є значно ширшою, у ній відбитий зв'язок цього соціолекту з міською культурою. «Арго — це не тільки соціальний діалект ... арго — одиниця взаємодії мови і культури» [3, с. 595]. На думку дослідника, «існує власне арго в кожній окремій людині... існують тисячі, десятки й сотні тисяч різних арго, які не мають між собою ніяких чітких, визначених меж ні в часі, ні в просторі, ні в соціальній ієрархії» [3, с. 593–594]. Автор говорить навіть про арго цілої країни за певний період [3, с. 595].

Арго, у концепції В.Єлістратова, упродовж свого існування переживає три етапи: арго як закрита система (герметичний комплекс), арго як привідкрита система (кіничний комплекс) і арго як відкрита система (раблезіанський комплекс). Концепція В.Єлістратова є плідною для вивчення мовного побуту міста в плані інтеграції до нього різних жаргонних субкодів, розширеного жаргоновживання.

У слов'янському мовознавстві термін *арго* вживаний на позначення таємної мови. У проєкції на сучасні соціолекти арготизмами можна вважати ті елементи професійних, студентських, армійських субмов, що є невідомими для необізнаних.

Існують різні тлумачення й терміна *жаргон*. В енциклопедії «Українська мова» подано таке трактування жаргону: «Один з різновидів соціальних діалектів, що відрізняється від загальноживаної мови використанням специфічної експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального вжитку, фразеології, іноді й особливостями вимови. У широкому розумінні жаргоном часом називають мову неосвічених верств суспільства, зокрема спотворену міжмовною інтерференцією» [8, с. 167–168]. Автори відносять до жаргону й суржикове мовлення. Підтримуємо думку Л.Ставицької, що жаргон — це напіввідкрита лексико-фразеологічна підсистема, яка застосовується тією

чи іншою соціальною групою з метою відособлення від решти мовної спільноти [6, с. 33].

Відзначаючи зниження рівня розмовного мовлення, О.Єрмакова й Р.Розіна використовують термін *загальний жаргон*, але з приміткою «міста». За їх визначенням, це «той шар сучасного жаргону, який не є належністю окремих соціальних груп, з достатньо високою частотністю трапляється в мові ЗМІ і який однаково використовують (або, принаймні, розуміють) усі жителі великого міста, зокрема освічені носії літературної мови» [4, с. 4]. Одне слово, це досить великий корпус лексем і фразеологізмів, які втратили корпоративність, тобто закріпленість за мовленнєвою практикою обмежених соціальних груп. Загальний жаргон — проміжне мовне утворення, через яке лексика соціальних діалектів проникає в розмовну мову мешканців міста. Отже, загальний жаргон представлений жаргонізмами, які функціонують у зниженому розмовному мовленні містян.

Мовна субстанція загального жаргону — соціальні діалекти, онтологічною рисою яких є діалектичне поєднання тенденцій до замкненості й незамкненості: будь-який жаргон є одночасно й засобом уніфікації (ідентифікація «своїх») і засобом диференціації (протиставлення «своїх» «чужим»).

Для позначення максимально широкої інтеграції жаргону в загальнонародну комунікацію Л.Ставицька вважає більш прийнятним термін *жаргонізована розмовна мова*, тому що він указує на соціальну детермінованість зниженого розмовного лексикону [Ставицька].

Оскільки соціолекти не є замкненими субстанціями, то елементи їх взаємодіють, проникаючи з одного в інший. На позначення такої взаємодії жаргонних елементів у лінгвістичній літературі вживають термін *інтержаргон*. Інтержаргон — це один із соціальних варіантів мови, який поєднує в собі частину слів кожного жаргону. Ці лексеми вживані в різних жаргонах і зрозумілі їх носіям. Інтержаргон — це своєрідний сплав професійного жаргону, елементів корпоративних, групових жаргонів та нейтралізованого в розширеному вживанні кримінального жаргону [7, с. 213]. Описуючи жаргонну лексику, яку

використовують асоціальні елементи (зłodії, грабіжники, хулігани, насильники, спекулянти, в'язні різних виправно-трудоxв установ), В.Биков зазначає, що інтержаргон об'єднує лексику, що вживається представниками перерахованих вище угруповань. Учений уводить термін *жаргоноїд* на позначення елементів розширеного жаргоновживання російськомовного населення. «Під жаргоноїдами розуміють окремі слова, словосполучення і фразеологізми російської фені, які використовують паралельно в інших підсистемах мови з іншими значеннями» [2, с. 87]. Отже, міжжаргонна лексика, або інтержаргон, є проміжним мовним утворенням, яке всотує в себе лексику корпоративних жаргонів і елементи жаргонів професійних. Одиниці інтержаргону або виходять з ужитку, або через якийсь час переміщаються в розмовне мовлення. Проникаючи в розмовну мову, деякі слова жаргонного вжитку з часом стають набутокм експресивного словника загальнонародної літературної мови як засобу типізації, що зумовлено взаємодією двох тенденцій у функціонуванні мови — нейтральності й експресивності, стилістичного варіювання назв того самого поняття, напр., *глючити* в КОМП має значення 'працювати з помилками'; у ширшому вжитку — 'виходити з ладу, втомлюватись'.

Розширене жаргоновживання як ознака усного спілкування, що об'єднує велику кількість людей, позначено терміном *сленг*.

Досліджуючи взаємодію літературної лексики з нелітературними мовними стратами (просторозмовною мовою, арго, жаргонами), Л.Скворцов зауважував, що в термінологічному відношенні сленг дуже зручний для опису механізму взаємодії літературної мови з нелітературними сферами мови, для виділення лексики, обмеженої у своєму використанні більш-менш замкненими соціальними групами (жаргони і арго) [5, с. 61]. На його думку, нерозчленований, узагальнений термін *жаргон* розпадається, розташовуючись між двома полюсами. «З одного боку, — жаргон у вузькому значенні слова, який не виходить звичайно за межі спеціальної (або вікової) сфери спілкування і практично ніяк не впливає на літературну мову..., з іншого — жаргонізоване мовлення, спілкування «під жаргон», воно тяжіє до жаргонно-просторічного

стилю, до грубувато-фамільярного шару ужиткової мови» [5, с. 62]. Учений уживає термін *сленг* у тому ж значенні, що й жаргон, але говорячи про жаргонізовану лексику. Згідно з його концепцією, сленг — це жаргон у розширеному значенні цього терміна.

Стихія побутування групових мов, протилежна кастовості, це — стихія відкритості, демократичності, площі, натовпу, гуляння. Л.Ставицька наголошує, якщо «відбувається руйнування групової замкненості, то слід говорити про формування сленгу, коли виникає код, спільний для певної, просторово розосередженої спільноти (молодіжний сленг, професійний сленг), міський сленг у структурі регіонального койне. Термін *сленг* за частотою вживання значно перевищує термін *жаргон*, що абсолютно закономірно з огляду на посилений динамізм соціальних структур і відносин у сучасному суспільстві, глобалізацію суспільної сфери [6, с. 60].

На жаль, у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці, так само, як у культурології, психології та соціології, досі немає єдності в тлумаченні терміна *сленг*. Більшість дослідників вважає сленг квінтесенцією зниженого розмовного мовлення.

Сленг як основний компонент розмовного мовлення закріплений за урбаністичним мовним простором. Тому на позначення зниженої розмовної мови містян вважаємо доцільним використання терміна *міський сленг*. У нашому розумінні *міський сленг* — це ненормативна, неформальна, стилістично знижена, функціонально обмежена мова населення міста, що використовується з метою здійснення певних мовленнєвих функцій (експресивної, оцінної, корпоративної, пейоративної, евфемістичної тощо). Міський сленг інкорпорує арготизми, професійні, групові та інші соціальні жаргонізми, ПРМ, вульгаризми, неологізми, чужомовні запозичення тощо. Отже, у широкому розумінні міський сленг — це знижена розмовна мова міста з усіма наявними соціолектизмами.

Міський сленг обов'язково включає специфічні найменування на позначення вулиць, районів, споруд, закладів, різноманітних міських реалій, як-

от: магазини, кав'ярні, кладовища, історичні споруди. Такі назви зрозумілі тільки мешканцям цього міста (містечка) або навіть жителям певного мікрорайону, напр., магазини *Близнюки*, які знаходяться поруч на вул. 40 років Жовтня (схожість магазинів за функцією (продуктові) і зовнішніми ознаками); район *Три штики* в Таврійському мікрорайоні — назва, що широко побутує серед жителів Херсона (на розі знаходиться площа зі стелою у вигляді трьох штиків); будинок *Китайська стінка* на вул. Ілліча (один з перших будинків міста, який має більше, ніж 6 під'їздів). Вторинні назви міських об'єктів є спільними для багатьох міст, напр., *труба* 'підземний перехід', *Бродвей* 'центральна вулиця', *голова* 'пам'ятник-бюст' тощо. Такі вторинні номінації міських реалій створюють своєрідний сленговий ономастикон міста. Отже, у вузькому значенні термін *міський сленг* позначає власне розмовні лексеми, які характеризують певне урбаністичне середовище.

Отже, жаргонні стилі спілкування є природними в системі урбаністичних форм комунікації. Сленг як основний компонент розмовного мовлення закріплений за урбаністичним мовним простором. У широкому значенні *міський сленг* — це знижена розмовна мова міста з усіма наявними соціолектизмами; вузьке поняття — власне розмовні лексеми, які характеризують певне урбаністичне середовище.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабін В.В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. — К., 2002. — 308 с.
2. Быков В. Жаргоноиды и жаргонизмы в речи русскоязычного населения // Русистика. — Берлин, 1994. — № 1–2. — С. 85–95.
3. Елистратов В.С. Словарь московского аргю: материалы 1980–1994 гг. — М.: Русские словари, 1994. — 700 с.
4. Ермакова О.П., Земская Е.А., Розина Р.И. Слова, с которыми мы встречались: Толковый словарь русского общего жаргона. — М.: Азбуковник, 1999. — 273 с.

5. Скворцов Л.И. Культура языка — достояние социалистической культуры. — М.: Просвещение, 1981. — 197 с.
6. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. — К.: Критика, 2005. — 464 с.
7. Ставицька Л. Сучасний український інтержаргон: проблеми й аспекти вивчення // Мовознавство: Доп. та повідомл. IV Міжнар. конгр. україністів. — К.: Пульсари, 2002. — С. 213–216.
8. Українська мова. Енциклопедія / В.М.Русанівський та ін. (ред.); НАН України. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні, Ін-т укр. мови. — К.: «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 2000. — 750 с.